

A MULLER COMO TEMA NOS TEXTOS NON FICCIONAIS DE CARLOS CASARES

Inma López Silva
Escola Superior de Arte Dramática de Galicia

Resumo: A produción xornalística de Carlos Casares é un espazo apaixonante no que indagar aspectos de difícil abordaxe desde os estudos estritamente literarios coma os vínculos entre a ideoloxía do autor e a súa actividade creadora. A visión da muller e o feminismo proporcionada polas súas columnas de opinión amósanse, desde este punto de vista, como complemento interesante para abordar o tratamento dos personaxes femininos na produción escrita de Carlos Casares onde se ve unha interesante evolución que acompaña á súa maduración literaria.

Abstract: The journalistic production of Carlos Casares is an interesting field to approach issues hardly explicable from a strictly literary perspective, such as the links between his ideology and his fictional creations. The point of view about women and feminism proposed by his opinion articles shows an interesting complement for the analysis of female characters in Casares' fiction, where an interesting evolution in this way follows his literary consolidation.

Palabras chave: Carlos Casares, xornalismo, feminismo, opinión.

Key words: Carlos Casares, Journalism, Feminism, opinion.

O vínculo de Carlos Casares coa figura feminina é a dun home do seu tempo e xeración e calquera achegamento nesa liña cómpre enmarcalo nunha serie de parámetros contextuais, ideolóxicos e vitais nese senso. No seu caso, ademais, cómpre manter na perspectiva a súa condición católica e o feito innegábel de que el coñecía os feminismos do seu tempo aínda que non os practicase ou discutise. Era feminista? Non. Cría na necesidade da procura da igualdade como xustiza necesaria? Por suposto que si, como demostran múltiples artigos publicados por el ao longo dunha década no xornal *La Voz de Galicia* nos que se percibe ás claras que el entende a igualdade coma unha condición de xustiza xeral que afecta a todos os sectores inxustamente marxidados ou aminorados, desde as mulleres ata

os nenos, pasando polas persoas excluídas de todo tipo. Outra cousa é se, desde posicións feministas actuais, entendemos que esa consideración da muller como “sector” excluído é, en si mesma, patriarcal e mesmo machista. Carlos Casares consideraba que era conveniente o empoderamento das mulleres? Seguramente tamén, pois a miúdo intuimos nos seus escritos un valor absoluto do universo feminino vencellábel á intelixencia e á independencia que lle dá importancia de seu na súa escala axiolóxica particular.

O certo é que a muller como tema e como obxecto literario é constante na narrativa de ficción de Carlos Casares, un dos seus grandes focos de atención, a carón da infancia como paraíso perdido e da estrañeza do suxeito ante un contorno cambiante no que encaixar. Mais a visión da muller na súa obra literaria non transcende a visión patriarcal obxectualizadora que caracterizou durante séculos o protagonismo feminino na literatura e só cuestionada levemente na súa última novela, *O sol do verán*. Como ten sinalado Rexina Vega (2017),

En toda a narrativa de Casares paira o peso da puta e da santa. O peso da tradición católica, a vivencia conflitiva do corpo. Esa contradición, que torturou a alguén especialmente dotado para a sensualidade, vese en *O sol do verán* depurada e adobiada coa pátina da melancolía. Ao tempo esta novela resulta tamén complexa por canto devolve así mesmo a pantasma da masculinidade. Un home, o escritor, dá voz a unha muller, a narradora, para adentrarse nas claves da atracción masculina. Un desdoblamento que revela os valores desexables na femia e ao tempo no macho. O home visto por unha muller imaxinada por un home...

A mesma condición paira sobre os textos non ficcionais de Casares, mais neles, a diferenza das novelas, o protagonismo feminino é anecdótico: un 10%, aproximadamente. Case nunca fala de Rosalía de Castro (só nun par de ocasións) e é pouca a atención que presta ás súas colegas de xeración literaria, quitando un par de referencias a Marina Mayoral entre as galegas, ou a outras autoras españolas coas que mantivo amizade coma Rosa Regàs, aínda que chaman a atención recoñecíbeis ausencias para as persoas que coñecen a súa biografía. Como tantas outras cousas, a escritura de Carlos Casares define as contradicións propias da xeración e da época (a cacarexada “transición”) en canto a unha ideoloxía sobre a muller e o feminismo que non sempre se ve reflectida nin na práctica literaria dos seus protagonistas nin na vital.

Lendo o libro *O expreso da literatura e outros ensaios*, que edita Henrique Monteagudo da man de Galaxia, pódese atopar un exemplo claro. Nel está a fermosura da escrita de Casares, e ao tempo unha demostración de si mesmo coma home

daquel tempo no que a chamada “conciencia de xénero” era allea á maior parte dos escritores que, coma el, adoitaban observar as mulleres como obxecto literario ou retórico, como demostra na maior parte dos textos sobre as compañeiras escritoras que tamén participaron na viaxe en tren por toda Europa á que lle dedica o ensaio aquí citado e mais unha serie de artigos de *La Voz de Galicia*:

Arestora, cando xa pasaron varios meses, nin Virginija Zachajieva, a búlgara, sabe que falei da agradable transparencia dos seus vestidos; nin Sulaima Hind se decatou das crónicas que lle dediquei aos tormentos da súa condición de nena abandonada nas rúas de Copenhague; nin Lotte Inuk sospeita que milleiros de lectores galegos estiveron intrigados durante algún tempo co misterioso significado das fitas de cores (amarelas, verdes, vermellas) que levaba na perna dereita, á altura das canelas, e que cambiaba cada día. (Casares 2017d: 25).

Despois, no volume non se fala máis de muller ningunha. Casares dedícalle longos e fermosos discursos aos escritores ourensáns, a Acuña, á lingua galega, a Torrente Ballester, Castelao, Albert Camus. Tampouco nos traballos recollidos noutro seu libro de ensaios, *Un país de palabras* (1998), onde un artigo maravilloso titulado “Escritores no inferno e no purgatorio” reclamou a miña esperanza en que quizais aí, cun título tan acaído para falar de mulleres, houbera algunha referencia ás Virginias Woolf, Rosalías ou Xohanas Torres, presas de seren mulleres en literaturas de homes. Pero nada. Os protagonistas eran os escritores durante o franquismo coma se non houbera mulleres nesa época que tamén pasaron os seus propios purgatorios literarios; e, nos demais ensaios, Vicente Risco, Ramón Piñeiro, Miguel Torga... e os seus avós. É aí onde atopamos unha reflexión ben interesante sobre a condición de muller e a creatividade literaria.

A través da figura dos avós, absolutos fabuladores, Casares insinúa unha procedencia case xenética para o seu talento literario que vincula coa maneira de narrar da familia. Ese ensaio aborda unha cuestión interesante xa que cuestiona a xenética da súa escrita. Casares distingue aí entre a forma de contar do avó e a da avoa; a del detallada, aventureira, intrigante; a dela vaga, misteriosa, sobrenatural... Feminina, segundo el. Por suposto, Casares di preferir a primeira despois de facer unha elocuente descrición da forma de contar da súa avoa e, veladamente, atribuíla a unha certa feminidade literaria coa que el non se identificaría de ningún xeito, coma unha sorte de reivindicación da masculinidade literaria (Casares, 1998: 140-141):

As maneiras de narrar do meu avó e da miña avoa diferían de forma radical. O primeiro dispoñía dunha percepción case nula para todo canto tivese algún

tipo de relación co misterio, incluídas as crenzas relixiosas, que o deixaban completamente indiferente. Cando contaba algo, tiña sempre que ver con feitos presenciado ou vividos por el, xeralmente lances fortes, dunha bravura rural altiva, entre os que ocupaban un lugar preferente os episodios máis duros do enfrontamento político entre os caciques, o grupo ao que pertencía e defendía con orgullo, e os agraristas revolucionarios, aos que odiaba e desprezaba cunha soberbia señorial de propietario [...].

Miña avoa, en cambio, prefería as historias con misterio, especialmente as que incluían un trato sinxelo e doméstico cos mortos. Os seus relatos tiñan o interese do medo, nunca o sabor minucioso do detalle. Contaba dun modo inconcreto e difuso, no que os feitos non crían nunca a ningunha hora determinada, perdidos case sempre na nebulosa intemporal a expresión obrigada coa que adoitaba iniciar as súas lembranzas. [...] Cada vez que me falaba do seu irmán desaparecido, o único que me interesaba daquela historia, o tinteiro de tinta chinesa vertido sobre o seu fermoso vestido branco, xamais logrei que me dixese como era o tinteiro nin que me describise as características e a forma do vestido. [...].

Entre estas dúas formas de contar, sempre me seduciú a primeira, tal vez porque a miña curiosidade infantil se sentía máis atraída pola concreción evidente do real que pola vaguidade neboenta do fantástico.

Por outra banda están os artigos de “Á marxe”, nos que nos centraremos de aquí en diante, e que, por seren continuados ao longo do tempo e responderen á inmediatez xornalística, poden amosar dun xeito máis evidente a resposta de Carlos Casares ás cuestións que nos ocupan aquí.

Nunha relectura que procure algunhas cuestións concretas relativas aos ámbitos máis comúns do pensamento feminista, nos artigos de “Á marxe”, publicados en *La Voz de Galicia* desde 1992 e ata a súa morte, Casares non realiza ficción, polo que a súa escritura é atribuíbel ao seu criterio persoal como opinador. Interésanos esta faceta súa porque, como home relevante na esfera pública galega e persoa que ostentou diversos cargos de responsabilidade na política e na literatura, é aquí onde podemos atopar a súa intención de non amosar unha voz narrativa interposta nin de filtrar a ideoloxía a través de personaxes. Hai opinión. É por isto polo que son textos idóneos para indagar a súa relación co feminismo, coa igualdade entre homes e mulleres, a súa visión da posición das intelectuais etc.

Carlos Casares amosa nos seus artigos unha visión da muller que adoita estar entre a valoración dos seus roles tradicionais, impostos polo patriarcado, e unha valoración aparentemente máis moderna, liberadora e igualadora. É o que poderíamos denominar o *feminismo masculinizado da Transición*. É habitual que a definición

das mulleres protagonistas dos seus artigos se dea en virtude da súa relación cos homes e a beleza (ou non), aínda que Casares sempre deixa un lugar para indagar sobre a intelixencia como mecanismo independizador e –seguramente– empoderador. Resulta paradigmática, por exemplo, a alusión a unha xornalista nun artigo do 12 de maio do 2000: “Onte pola mañá, unha periodista nova, intelixente, guapa, someteume a un interrogatorio deses que chamo ‘terroristas’”. Ou nun artigo de xaneiro do 2000, sobre Hedy Lamarr, defínea así: “Hedy era máis lista que Barbara e non menos guapa, pero tampouco tivo sorte. A non ser a de vivir moitos anos, que non é pouca”.

Casares reivindica a muller como salvagarda do ámbito emocional na sociedade, agardando dela os valores femininos tradicionais pero modulando a súa lexitimidade baixo a consideración imprescindíbel da intelixencia, como veremos.

O feminismo é un tema non explicitamente tocado nos artigos de “Á marxe”. A súa atención a, por exemplo, Simone de Beauvoir xustifícase desde a súa francofilia e devoción polo grupo de escritores arredor de Camus e Sartre máis ca desde o interese polo pensamento feminista da filósofa. Hai un artigo de xaneiro de 2001 no que, de pasada, se refire a ela como vítima das mentiranadas de Sartre, do que Casares destaca que, alén de infiel, era un pouco caradura. Noutro, de setembro do mesmo ano, fala dela para referirse a unha anécdota de Fidel Castro durante unha viaxe que fixo con Sartre a Cuba. O 14 de outubro de 1999, para contar unha conversa con Arrabal na que os dous recoñecían non quererlle demasiado ben á feminista francesa, dedícalle estas palabras (Casares 2017a: 293):

Léndoa [a correspondencia de Beauvoir con Nelson Algren] vese que viviron un amor intenso, aínda que sempre con Sartre en segundo plano, pois Simone de Beauvoir acababa volvendo sempre aos seus brazos. Iso non impide que nas cartas a Algren pinte o seu home como un amante pésimo e aburrido. Probablemente, pero ao final, tiña sete mozas, todas noviñas. Isto último debeulle sentar tan mal a dona Simone que lle dedicou unhas páxinas de vinganza, falando das miserias fisiolóxicas do gran home. Iso si, para dicir que o adoraba.

E o 10 de outubro do 2000 aínda fala dela para sinalar que non lle quería ben, porque sempre falaba moi mal de Albert Camus. Hai, por tanto, un emprego obxectualizante de Beauvoir, que resulta obviada na súa importancia intelectual, pero se amosa como pretexto desde o que falar dos seu entorno masculino (e máis poderoso). Por certo, que en relación coas facetas da vida de Beauvoir, nalgunha ocasión interésase Casares polo lesbianismo. Trátao con naturalidade, mais facendo eco do tabú. Por exemplo, nun artigo do 13 de xaneiro de 2000, “Importante”, fala (sen dicir a palabra) da relación lésbica entre Eleanor Roosevelt e Lucy Mercer.

Casares parece ter moi clara a fórmula desde a que lle interesa tratar o vínculo entre as mulleres e o poder, sempre filtrado pola intelixencia coma condición *sine qua non*. Hai, neste senso, un nivel de esixencia patriarcal engadido ao feito de ser muller que case nunca se cuestiona no caso dos homes poderosos. Asemade, as historias sobre mulleres poderosas adoitan contarse desde a perspectiva da utilización que fan delas os homes (os amores de Warren Beaty, Audrey Hepburn utilizada por Bogart e William Golden, Coco Chanel enganada por Iribe, Jaqueline du Pré vilipendiada pola súa irmá a causa da súa “voracidade sexual”, Carolina Otero enganada por todos os amantes que lle deron bixutería como agasallo sentimental...). Pensemos, por exemplo, no artigo sobre a morte de Diana de Gales, do 20 de agosto de 1999, no que conta isto sobre unha pintada no túnel de Alma (Casares 2017a: 238):

Desde hai algún tempo, debuxada en letras negras de trazo grosso, de estética caligráfica bastante pobre, case analfabeta, pode verse na parte de arriba do túnel, un escrito que di, traducido a linguaxe edulcorada, algo así como “Diana, fastídiate, furcia”. En realidade, non di fastídiate, senón outra palabra máis gorda, fácil de imaxinar, nin di tampouco furcia, senón ese outro vocablo que todos sabemos. Falo dun texto en español, non en inglés nin en francés. Chama a atención como unha pedrada na cabeza dun neno ou como un ollo cortado por unha navalla. Non digo que non puidese estar noutra lingua, pero está na que está. Esa España que embiste.

É unha constante na obra de Carlos Casares (tamén na literaria) a valoración das mulleres pola intelixencia, a pesar de que a súa definición procede dos atributos clasicamente femininos liderados pola beleza. Hai numerosos exemplos disto nos seus artigos: as múltiples referencias a Rosa Regàs, os dous fermosos artigos dedicados a María Lejárraga do 2 e 3 de novembro de 1995 en “A escritora e o zascandil” e mais “A soidade e a compañía”, nos que non só defende que era ela quen escribía os libros de Martínez Sierra, senón que reivindica o feminismo igualitario dela que chegou a atribuírselle ao seu home. Ou o artigo dedicado a un debate sobre Carolina Otero do 2 de xaneiro de 2002 (Casares 2017c: 379):

Respecto disto último, debo dicir que as mozas do norte que normalmente son altas, delgadas, louras e de ollos azuis, non sempre son bonitas. Eu coñézoas de todos os aires e estilos, aínda que case sempre son agradables, cultas e intelixentes. Cousa importante. Respecto de Carolina [Otero], poida que estea equivocado. Foi tema de conversa na cea de fin de ano que celebramos xuntos un grupo de amigos e amigas. Como as opinións eran diverxentes, o cal resulta

inevitable (e saudable) en toda discusión, tratamos de resolver o problema da maneira máis obxectiva posible, ou sexa, de xeito imposible. Collemos o album de fotos da bailarina que puxo tolos a varios reis e dedicámonos a mirar e opinar. En xeral, as mulleres coincidiron en dicir que se trataba dunha moza moi guapa. Os homes, polo contrario, fomos menos entusiastas.

É especialmente emocionante unha columna do 12 de maio de 1993 na que conta que Claudia Cardinale decide dedicarse ao cine o mesmo día que asume que non poderá ser santa, e remata “Agora, cumpridos os cincuenta anos, aquela rapaza preciosa ten a pel enrugada e alguén lle preguntou por que non facía a cirurxía estética. Dixo que sería incapaz de asumir o horror de borrar da súa cara a historia da súa vida. Por iso segue sendo tan guapa” (Casares 2005b: 138).

Oscila, por tanto, entre a tradición e a razón: nun dos seus primeiros artigos, de 1992, titulado “Unha señora espléndida”, verte un xuízo baseado na aparencia no que deduce superficialidade (Casares 2005a: 54):

Compra catro ou cinco [revistas de cotilleo] e logo pide un coñecido diario conservador. Nese momento, picado pola curiosidade, miro para ela. É unha muller xove e espléndida: alta e loira, delgada, ten o bo gusto de non ir amoblada, senón vestida cunha fermosa blusa de seda e uns pantalóns vaqueiros perfectamente axustados. Un só detalle que non me gusta: sóbralle chatarra nas mans, nas orellas e no pescozo. Digamos en defensa dela que se trata de ferralla de bo prezo, especialmente unha esmeralda que lucía nun dos dedos da man dereita.

Aínda que xa no mesmo ano publica un fermoso artigo sobre Marilyn que remata dicindo que “non era máis que unha rapaza intelixente que quería ser actriz” (“En lembranza de Marilyn”, 5 de agosto de 1992). Ou outro do 23 de maio de 1994 no que reflexiona piadosamente na vida desgrazada de Marilyn, que “se viu obrigada a destruír o propio corpo para que aparecese claro que posuía tamén unha alma bonita” (Casares 2006a: 145). É paradigmático o que di ante a morte de Petra Kelly nun artigo do 22 de outubro de 1992: “Sucede que cando se quere santificar a alguén, a intelixencia acaba converténdose nunha parente que estorba no convite, unha candonga dada aos acomodados, chea de dúbidas e pouco partidaria de ningún entusiasmo” (2005a: 175). E, con moita graza, nun artigo do 8 de novembro de 1993, conta “onte, en Vigo, un taxista chamoume ‘burra’, en feminino, supoño que para forzar aínda máis a furia do insulto”, e o artigo conta como fixo para aturar a risa (2005b: 318).

De todos eles, porén, hai un traballo especialmente valente, tanto polo seu contido como pola referencia (temperá) a unha escritora habitualmente maldita; é o artigo do 9 de xullo de 1994, “O eloxio dunha escritora”, no que defende sen dubidalo a Rosa Chacel contando o acontecido na reunión na que non lle deron o Premio Nacional pola “fonda aversión que lles inspiraba a escritora, unha muller de carácter forte e pouco simpática que esperta uns odios terribles”, e na que premiaron a un poeta morto. É a forma de contar a que suscita a reflexión na persoa que le, a explicitación dunha inxustiza que vai máis alá do caso concreto e que se carga de contido se se extrapola, como Casares insinúa, ás mulleres escritoras desa xeración e que viviron máis horrores ca os propios da ditadura. Algo semellante acontece nun artigo do 30 de maio de 1995 no que conta como Marie Curie escribe á Academia Sueca queixándose de que lle pidan que non acuda recoller o seu Nobel por terse publicado os seus amores cun home casado.

A violencia machista, a agresividade contra as mulleres, é unha das fórmulas máis habituais desde as que atopamos o protagonismo feminino nos artigos de “Á marxe”. Resulta especialmente rechamante a historia de Mary Bell, no artigo “Unha nena”, do 16 de setembro de 1999, no que fala dunha rapaza que aos dez anos asasina dous meniños de tres e cinco anos. Casares desvela nel toda a historia de prostitución infantil á que fora sometida e a inxustiza de pechala nun cárcere sen preguntarse as causas da perversidade. Coma nesa columna, Casares sempre verte unha ollada moi compasiva e comprensiva sobre as mulleres abusadas polo feito de séreno, como a agarimosa referencia que fai á escritora danesa Sulaima Hind, á que coñeceu durante a viaxe no tren dos escritores en 2000 e o deixou impresionado, nun artigo do 17 de xullo do mesmo ano (Casares 2017b: 202):

Aínda non entendo como Sulaima Hind, unha escritora danesa que foi abandonada de nena, que viviu tirada na rúa, que asaltou hospitais para beber alcohol puro, que se drogou, que abortou a patadas, que foi agredida polo seu pai, pode sorrir como sorrí, ser tan alegre e tan xenerosa. Todo porque un día se lle ocorreu contar a súa historia nun libro e descubriu que tiña miles de amigos que a querían.

A miúdo Casares leva ao seu terreo o tema da violencia machista, tratándoo desde o anecdotario literario. Por exemplo, a través do personaxe de Lord Byron, o 1 de setembro de 1999, propón a dúbida sobre a relación entre a xenialidade e a crueldade (Casares 2017a: 250):

Como se sabe, Byron tivo amores incestuosos coa súa irmá Augusta, dos que naceu unha nena, Ada. Esa relación mantívoo incluso despois de casar con

Annabella, á cal obrigaba a acompañalo ata a casa da súa rival, para pedirllas a ambas as dúas que o abrazasen. De cando en vez, sacaba a pistola e ameazaba con matalas. A pesar de todo, polo que se pode deducir das cartas, tanto unha como a outra non lle querían mal. Vese que o bicho tamén debía ter algunha cousa boa. De todo isto, dedúcese unha cousa que resulta enigmática e inquietante: a posibilidade de ser ao mesmo tempo un canalla e ter unha alma delicada para escribir versos.

Algo semellante fai nun artigo do 5 de xaneiro de 2002, a través dunha anécdota de Truman Capote, cando conta a indignación da súa criada ao dar ao seu fillo a noticia da morte do pai e o rapaz expresar a súa alegría. Ela di que non é xusto, malia ser un borracho, putañeiro, mal pai e violento, pois tamén tiña cualidades: “por exemplo, bailaba divinamente. E ela prefería acordarse dos bailes e non das palizas que lle daba”.

Esa ollada compasiva, é a que tamén constitúe o punto de vista de formas máis sutís de violencia, as relativas a unha inxustiza non agresiva pero si violenta que conduce á invisibilización das mulleres intelixentes. Acontece isto, por exemplo, en dous artigos que nos días 17 e 18 de decembro de 2000 dedica á paciente Consuelo Suncín, a muller de Saint-Exupéry, que soportou a vida a carón do despótico escritor e que, enriba, foi vilipendiada polos amigos del. Aí é onde atopa Casares puntos para unha orixinalidade que lle é moi propia. Por exemplo, nesa liña permítense algo atípico (e en certos ámbitos literarios moi mal visto) como homenaxear a María Kodama en “María”, o 12 de outubro de 1999 (Casares 2017a: 291):

Estiven lendo un artigo feo sobre María Kodama, a muller que cometeu o delito de casar con Borges, que lle levaba corenta anos de idade. Era unha restra de acusacións infames, nas que non se aforraban os adxectivos máis duros, extraídos das zonas escuras e profundas do dicionario, deses pozos nos que xa non hai auga, senón lodo. Chamábanlle aventureira, muller fría e calculadora, incluso perversa. Nin sequera se evitaban as insinuacións sobre o rostro oriental desta muller, que se algúns consideramos enigmático e misterioso, o autor do artigo cualificábo de híbrido, igual que ocorre coa condición das mulas, que ademais son estériles[...] Non coñezo a María Kodama nin sei case nada sobre a súa vida, pero abóndame coa lectura destas palabras sobre ela para que me caia ben e que lle faga, desde hoxe, un pequeno altar na miña memoria, con velas e con flores.

Na obra xornalística de Carlos Casares, o feminismo máis político está supeditado a esa ollada empática e compasiva pero curiosamente situado no estranxeiro.

Nesta liña fala, por exemplo, das mulleres afgás como vítimas do réxime talibán en “Loucura e lágrimas”, artigo do 9 de outubro de 2001 (Casares 2017c: 293):

O día 6 de novembro do ano 1990, setenta mulleres saudíes concentráronse no centro de Riad cos seus coches para protestar contra a lei que lles prohibe conducir. Non eran ateas nin puñan en cuestión as normas do islam, de maneira que invocaron un exemplo de Aicha, unha das mulleres de Mahoma que guiaba o seu propio camelo. Os máis conservadores cualificáronas de “putas comunistas” e as autoridades do país botáronas dos seus traballos. Non é que os dirixentes sauditas non estivesen de acordo coa reclamación, pero debían dar exemplo. Isto é o que islamistas radicais como os talibán chaman hipocrísia.

Tamén hai unha certa fascinación polo carácter transgresor do feminismo, quizais o último reduto dunha posíbel revolución tranquila que Casares ve con certa complicidade, no artigo “Unha arxentina no Irán”, do 5 de xaneiro de 1993, no que fala dunha muller arxentina que vai por unha rúa iraniana sen o veio e vestida con minisaia, feito tan insólito que se converteu en noticia internacional. De todos eles, con todo, quedo cunha columna do 17 de marzo do 99, nun artigo, “Piedade” no que se centra na acusación social das vítimas para protexer o agresor (Casares 2017a: 83):

O peor, non obstante, non foron as trinta e tantas puñaladas que recibiron entre ambas as dúas, senón a reacción dunha parte dos veciños, que nun número non pequeno, subscribiron unha carta dirixida ao tribunal na que saían en defensa do violento, aducindo que se trataba dunha persoa pacífica, que nunca lle fixera mal a ninguén. Algúns incluso foron ver as agredidas para acusalas de arruinarlle a vida a un pobre infeliz, sentenciado, por culpa delas, a permanecer recluído nun sanatorio. Non é unha reacción infrecuente no noso tempo, máis propicio á piedade que á xustiza, cousa que non está mal. Sempre que a piedade non exclúa as vítimas.

Curiosamente, a súa admiración polos avances sociais dos países nórdicos non se reflicte nunha revisión da cuestión feminista. Hai un artigo do 19 de marzo de 1999, titulado “Cuestión de amor”, no que se fai eco dunha acción feminista en Suecia contra o acoso sexual no traballo e a compara cunha sentenza acontecida en Italia. Cualificando como “delirio” un debate no que finalmente participa “a sociedade enteira”, Casares (2017a: 85) indica que

daba a sensación de que os suecos, habitualmente tranquilos, eran uns luxuriosos incontinentes e que as mulleres se comportaban como nenas cándidas, asaltadas por unha grea incontrolada de viciosos enlouquecidos. Cando o disparate chegou ao seu punto máis alto, que consistiu en propoñer a delimitación física en oficinas, fábricas e despachos, dunhas “zonas libres de erotismo”, apareceu na televisión unha vella dama de oitenta anos, cazada ao chou para unha enquisa cando paseaba pola rúa apoiada nun elegante bastón de prata, e dixo: “O traballo, se leva consigo algo de picardía, resulta máis agradable”.

A comparación co caso italiano, no que unha muller abusada no traballo perdeu o xuízo por considerar o xuíz que o xefe estaba namorado, fai pensar a Casares na necesidade de ter en conta o amor como circunstancia (quizais atenuante), nunha lectura do acoso que hoxe sería inadmisíbel ou, polo menos, impropia dun persoeiro como Casares.

A visión política, como en tantas outras cuestións vencelladas ás columnas de “Á marxe” é sempre esquivada polo noso autor. É difícil, por tanto, atopar algún interese nas accións feministas máis inmediatas, un desinterese que, como anunciaba ao comezo, considero xeracional e intelectual. Xeracional na medida en que Casares pertence a unha xeración de homes que, no seu acceso ao poder, non só non cuestionan o *status quo* da invisibilización das mulleres, senón que asumen as estruturas de dominación patriarcal como normais e, polo tanto, estruturais e estruturantes, algo engadido, ademais, á súa formación tradicional (e tradicionalista), católica e, nalgúns aspectos coma este, conservadora. Intelectual, porque como home culto con fondos vínculos coa esquerda e o socialismo no seu tempo, entende que a desigualdade das mulleres é un caso (máis) de inxustiza social contra o que cómpre actuar. Esta contradición (que é a de toda unha época en España que, como dicíamos, Casares representa moi ben) é, na miña opinión, a que marca este tratamento que el aporta das figuras femininas nos seus artigos, e o xuízo que verte a miúdo sobre a perspectiva máis política do feminismo. Para el é algo máis individual ca social, algo máis emocional se se quer, como todo o que atinxe ás mulleres.

Non quixera rematar estas anotacións sen chamar a atención sobre algunhas ausencias que se antollan clamorosas ante a vastísima produción xornalística de Casares, misterios que deberán resolver os expertos na súa obra e coñecedores profundos das súas paixóns e aversións. Por que el, que falou de todos os persoeiros da cultura galega (mesmo lle dedica varios artigos a Xan da Cova!) non fala de Rosalía de Castro? Por que el, que estaba atento ás actividades intelectuais da xeración máis nova de escritores e escritoras, non lles presta atención ensaística no momento no que se abre o debate público sobre a etiqueta da literatura de

muller, algo que, ademais, o atinxía como editor? E porén, a súa literatura está chea de mulleres ás que trata cunha delicadeza e unha intelixencia conmovedoras, albiscándose unha evolución no tempo que, na nosa opinión, culmina en *O sol do verán*, unha obra tan contraditoria con outras novelas de Casares, xustamente neste aspecto concreto do tratamento da muller como motor da acción e como entidade capaz de modificar as estruturas de pensamento (político, emocional) do protagonista. Mais o seu xornalismo esquiva todo iso. O Casares xornalista non transcende a súa xeración e a súa formación canto á súa relación co feminismo, seguramente porque a mudanza das estruturas patriarcais, para el como para tantos incluso hoxe, era impensábel.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Casares, Carlos (1998): *Un país de palabras*. Vigo: Galaxia.
- (2005a): *Á marxe 1992. Obra xornalística I*. Vigo: Galaxia.
- (2005b): *Á marxe 1993. Obra xornalística II*. Vigo: Galaxia.
- (2006a): *Á marxe 1994. Obra xornalística III*. Vigo: Galaxia.
- (2006b): *Á marxe 1995. Obra xornalística IV*. Vigo: Galaxia.
- (2007a): *Á marxe 1996. Obra xornalística V*. Vigo: Galaxia.
- (2007b): *Á marxe 1997. Obra xornalística VI*. Vigo: Galaxia.
- (2008): *Á marxe 1998. Obra xornalística VII*. Vigo: Galaxia.
- (2017a): *Á marxe 1999. Obra xornalística VIII*. Vigo: Galaxia.
- (2017b): *Á marxe 2000. Obra xornalística IX*. Vigo: Galaxia.
- (2017c): *Á marxe 2001-2002. Obra xornalística X*. Vigo: Galaxia.
- (2017d): *O expreso da literatura e outros ensaios*. Vigo: Galaxia.
- Vega, Rexina (2017): “A muller na obra narrativa de Carlos Casares”, en Ana Romaní, *Diario Cultural*. Radio Galega 17/VII/2017.